

TƯ LIỆU

DÂN TỘC HỌC

HỘI "CHẠY LỢN" LÀNG DUYÊN YẾT

PHẠM THỊ THANH QUY

1. Làng Duyên Yết và sự tích hội "chạy lợn"

Làng Duyên Yết tên Nôm là làng Diên; trước Cách mạng tháng Tám năm 1945 là một xã thuộc tổng Thụy Phú, huyện Thượng Phúc, phủ Thường Tín, tỉnh Hà Đông; nay thuộc xã Hồng Thái, huyện Phú Xuyên, thành phố Hà Nội. Làng nằm ở hữu ngạn sông Hồng, tiếp giáp với hai tỉnh Hà Nam, Hưng Yên.

Duyên Yết là một làng lớn trong vùng. Năm 1926, theo thống kê của Ngô Vi Liên trong sách *Tên làng xã và địa dư các tỉnh Bắc Kỳ*, làng có 2.031 nhân khẩu. Đến nay làng có 670 hộ, 2.850 người thuộc gần 20 dòng họ. Dân làng sống bằng nông nghiệp là chính; ngoài ra còn có các nghề phụ: mộc, xây, may, làm gạch.

Làng hiện vẫn còn ngôi đình, có tên là đình Thượng, mới được dựng vào đầu thế kỷ XX. Đình thờ Cao Sơn đại vương - vị thần có công lớn chống giặc ngoại xâm, ổn định đất nước và là em con chú của Tản Viên Sơn thánh.

Theo lưu truyền dân gian và theo thần phả, một trong lần đi dẹp giặc, Cao Sơn đại vương ghé qua làng Duyên Yết và tổ chức

khảo quân. Thời gian lưu lại làng ngắn, mà cỗ khao lại muốn thịnh soạn, nên mọi người phải nhanh tay cho kịp. Tục thi mổ lợn nhanh có từ thuở ấy. Về sau, tục này biến thành hội "chạy lợn".

2. Công tác chuẩn bị cho lễ hội

Trước Cách mạng tháng Tám, làng Duyên Yết có năm giáp; mỗi năm mỗi giáp cắt một người nuôi lợn để phục vụ vào ngày hội và tục thi mổ lợn này. Ngày nay, việc nuôi lợn được giao về cho ba xóm. Lợn thờ (Ông Lợn) được nuôi dưỡng, chăm sóc rất kỳ công: phải là lợn đực đen tuyền, không hoen mũi, xấu tướng; không cho ăn tạp, chỉ ăn cơm, cám nếp, hàng ngày được tắm tấp sạch sẽ. Nhà nào được nuôi Ông Lợn là một vinh dự và là điều may mắn lớn.

Lợn được nuôi trong một năm, từ sau kỳ hội năm trước đến kỳ hội năm sau. Mười lăm ngày trước hội, cho lợn ăn hoàn toàn bằng cháo gạo nếp, hàng ngày tắm rửa bằng nước lá thom sạch sẽ. Làng không quy định trọng lượng bắt buộc của lợn thờ, song không được to quá, lợn phải toát vẻ "săn" chắc. Nay quy định lợn dâng cúng trọng lượng không quá 60 kg.

Hội làng Duyên Yết diễn ra trong 3 ngày, từ mùng 6 đến mùng 8 tháng Giêng hàng năm.

3. Diễn biến của hội “chạy lợn”

Sáng ngày 6 tháng Giêng, các ông lợn được tắm rửa sạch sẽ, rồi được đưa vào một chiếc cũi gỗ đóng rất đẹp, gọi là *kiệu cũi*, phủ vải đỏ. Trên mỗi kiệu cũi bày một mâm gồm xôi gà (trống thiến), một chai rượu, một đĩa trà, muối, có cắm hương và được che lọng cẩn thận. Kiệu do 4 nam thanh niên, quần áo dài chỉnh tề, thắt lưng đỏ khiêng ra đình. Đoàn rước Ông Lợn đi từ nhà ra đình chợ Diên về đình Thượng, hay đình Duyên Yết; cách nhau khoảng 800 mét để cáo yết thành hoàng.

Buổi chiều mùng 6 làm lễ dâng hương xin phép mở hội tại đình.

Sáng mùng 7 tháng Giêng là ngày chính hội. Mở đầu là lễ rước kiệu bát cống, long đình, 5 kiệu cũi. Trong buổi rước này, cỗ bày trên các kiệu rước là cỗ chay. Đoàn rước đi từ đình qua một số địa điểm rồi trở lại tập kết ở đình Thượng. Làng cho rải chiếu ở sân đình và cử ra 2 cụ trên 60 tuổi song toàn, gia đình đàng hoàng, êm ấm, không tang trở, mặc áo the, khăn xếp đỏ, lưng thắt dải lụa đỏ bỏ túi cạnh sườn, chân cuốn xà cạp gọn gàng, là đồ vật làm một vài động tác vật mang tính hình thức, gọi là *Vật lão*. Trước đó, làng mang ra một chiếc mâm trên có nậm rượu, đĩa trà, hai cái chén và 2 bọc tiền chình. Sau khi lễ thánh ở chiếu đình, rót chén rượu chạm cốc và ăn một miếng trà, giữa tiếng trống của tiên chỉ làng, tiếng hò reo của dân làng, hai cụ ra sân đấu vật. Tiếng là hình thức và tượng trưng, nhưng các đồ vật đã thể hiện những miếng võ đẹp mắt, những đường quyền hiểm hóc, những miếng lụa khôn ngoan khiến

người xem phải thán phục. Cụ nào ôm được cụ kia là thắng. Cụ nào thua vật thì phải nằm xuống. Hiệp đấu võ của hai bô lão là biểu tượng của tinh thần thượng võ và ý chí quyết tâm thắng giặc ngoại xâm của đức thành hoàng và dân làng. Hết keo, hai bô lão đứng lên lễ tạ thánh, rồi tay bưng hai đĩa tiền xu ở mâm tung ra tứ phía. Đám đông ào vào cướp xu. Ai cướp được đồng xu sẽ là người may mắn trong suốt cả năm. Cũng có khi người ta thay tiền xu bằng 2 bọc kẹo. Hành động tung tiền hoặc kẹo vào đám đông gọi là *Khao quân*.

Khi thực hiện xong *Vật lão* và *Khao quân*, Ban tổ chức hạ lệnh thi mổ lợn hay *Chạy lợn*, theo trình tự sau:

Mỗi giáp được phân một khoảng đất, ở đó đã bày sẵn một tấm phản to, trên có một cái bàn để mâm, có lọng che, bày sẵn một đĩa xôi, một đĩa trà, một chai rượu và 9 đĩa sứ để không. Cạnh đó là 2 cái nồi cực to, đầy nước sôi.

Theo nhiều cụ già ở địa phương cho biết thì chữ “chạy lợn” ở đây có nghĩa là chạy thật nhanh, làm thật nhanh, mổ thật nhanh.

Trong đình, sau khi khấn xong, tiên chỉ làng đánh ba hồi trống lệnh, lợn được khênh ngay về địa điểm giết mổ. Lợn vừa đặt xuống đất đã có 1 người cầm vò đập đầu cho chết, 1 người cầm dao bầu sắc nhọn cắt cổ lợn, 1 người cầm đĩa hứng tiết. Đầu lợn vừa lia khỏi thân, lập tức 1 người xách đầu chạy ra nồi nước sôi nhúng vào; còn mình con lợn sau khi được nhúng vào nồi nước sôi, được người ta dùng bó dang (hoặc tre) chẻ nhỏ như chổi xể đã được chuẩn bị trước và cào vào da lợn để lông tuột hết ra mà không bị bong tróc, rạn nứt bề mặt da. Trong nháy mắt, lợn đã được làm sạch.

Đội chạy lợn gồm 10 - 15 người (chủ yếu là thanh niên) phục vụ, ngoài những người làm các động tác trên thủ (cắt sỏ lợn) kể trên, 6 người khác được phân công làm các công việc: 1 người lấy gầu o (ức), 1 người lấy một miếng thịt ở vai, 1 người lấy một miếng thịt ở bụng. Tất cả các miếng thịt này được quy định là phải vuông vức, 10 phân. Trong khi đó có một người được phân công thò tay vào trong bụng lợn lấy ra 1 cánh gan, 1 quả tim, 1 lá lách, 1 quả thận. Người này phải bóc được lớp màng bọc của dạ dày, gọi là *bàn tha*, để nhúng vào nước sôi, màng đó sẽ được phủ lên thủ lợn.

Thủ lợn sau khi nhúng vào nước sôi sẽ được tía tai, mũi, lưỡi cho sạch sẽ. Đuôi con lợn được cắt ra, nhúng vào nước sôi, rồi cho miệng lợn ngậm ngang. Trong lúc đó đĩa tiết được để vào 1 cái quang nhỏ, thả vào nước sôi sao cho chín rồi nhấc ra.

Tất cả con lợn và lục phủ ngũ tạng đều được nhúng nước sôi cho chín. Mọi động tác của nhóm mổ lợn rất nhanh, rất thuần thục, chỉ trong ít phút, tất cả đã được bày lên 9 đĩa sứ, sạch đẹp, có lá mỡ chà phủ lên thủ lợn để trang trí. Thời gian làm và bày chỉ trong vòng 3 - 5 phút; thậm chí có giáp chỉ trong 2 phút đã làm hoàn chỉnh. Hội năm Kỷ Sửu - 2009, đội chạy lợn của xóm 2 đã đạt kỷ lục: mổ lợn, bày cỗ dâng thánh trong vòng 1 phút 50 giây.

Các mâm cỗ của các giáp được bày xong và mang vào đình. Giáp nào xong trước được mang vào trước để Ban giám khảo (gồm từ 3 đến 5 cụ cao niên) chấm điểm bằng cách kiểm tra mâm cỗ theo tiêu chuẩn: đủ, đúng, đẹp theo quy định. Tiếp đến kiểm tra con lợn sau giết mổ. Một người cầm dao mổ bụng lợn ra kiểm tra. Nếu lợn nào bị thủng ruột, giáp đó sẽ không được mang lễ vào đình và bị phạt vì như thế là ướp tạp. Các vết mổ

trên mình lợn yêu cầu phải nhỏ gọn, kín đáo, trông như còn nguyên vẹn, trừ cái đầu bị chặt. Giáp nào mang cỗ vào trước, giáp đó được nhất, bởi tiêu chí chấm giải cỗ lúc này là đủ và kịp. Phần thưởng chỉ là chai rượu, coi trâu và một quan tiền, song đã đem lại niềm vinh dự to lớn cho giáp được giải; bởi nó phản ánh tài khéo của giáp đó và sự khỏe mạnh, thông minh, vẹn toàn, phối hợp ăn ý của cả giáp.

Thế nên việc thi mổ lợn của các giáp không chỉ nhanh, đẹp mà còn phải chuẩn, thể hiện hết tài khéo và lòng tôn kính của những người làm với đức thành hoàng. Và hầu như mọi dịp thi mổ lợn nhanh đều hiếm xảy ra sơ suất. Mọi người đều phấn khởi vì đã trọn lòng và cho đó là điềm lành, là sự linh ứng của đức Thành hoàng.

4. Kết luận

Hội chạy lợn làng Duyên Yết là một hội lớn trong vùng, trước hết nó gắn với nông nghiệp, đề cao chăn nuôi, khuyến khích chăn nuôi giỏi. Sau đó nó phản ánh đời sống cộng đồng, tập thể, phản ánh mối quan hệ gắn bó của cộng đồng trong lao động; thể hiện và phản ánh, rèn luyện sự nhanh nhẹn, khéo tay của người nông dân vùng ven sông Hồng. Hội còn thể hiện sự tôn kính, biết ơn những bậc anh hùng, có công trong công cuộc bảo vệ đất nước mà ở đây anh em Tản Viên là tiêu biểu. Hội cũng thể hiện sâu sắc tình quân dân của dân tộc từ ngàn năm qua.

Và ít có nơi nào trên vùng đất Thủ đô lại có những trò diễn hay độc đáo như vậy. Năm 1995, sau nhiều nỗ lực của chính quyền và nhân dân, hội chạy lợn làng Duyên Yết mới được khôi phục lại. Nay, hội được Sở Văn hoá, Thể thao & Du lịch Hà Nội đầu tư nghiên cứu, chào mừng 1.000 năm Thăng Long, được Bộ Văn hoá đầu tư 100 triệu đồng khôi phục theo đúng nghi thức truyền thống.